

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Людмила Бабенко

доктор історичних наук, професор кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Лариса Шаповал

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА, РЕЛІГІЄЗНАВСТВА: ПОГЛЯДИ, ВЕРСІЇ, ІНТЕРПРЕТАЦІЇ, ДЖЕРЕЛА

Одним з важливих і невід’ємних завдань, які вирішують кафедри у повсякденній науково-педагогічній роботі, є публікація наукових досліджень. Вони зазвичай отримують позитивний відгук передусім серед студентської аудиторії, колег-науковців, поширюються через бібліотечну мережу. У 2019 році кафедра історії України Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (зав. кафедри проф. Бабенко Л. Л.) випустила кілька наукових видань, які вже стали надбанням широкого загалу. Так, побачили світ два числа (№№ 1 (40). 2 (41) 2019) наукового фахового видання з історії «Історична пам’ять». Їхні повні версії розміщені на сайті ПНПУ й доступні для ознайомлення та використання. Як і попередні числа, згадані включають у себе наукові рубрики, присвячені археології, джерелознавчим та історіографічним дослідженням, історії України ранньомодерної та новітньої доби, всесвітній історії. Завжди з цікавістю читачі знайомляться з рецензіями на нові наукові видання та хронікою наукових подій. Безперечно, публікації всіх без винятку рубрик сприяють популяризації нових напрямів історичних досліджень, наукових конференцій і заходів, що відбуваються в університеті. Редакційна колегія видання (гол. ред. – проф. Сітарчук Р. А., заступник – проф. Бабенко Л.Л.) сприяє залученню на сторінки журналу як іменитих вчених – істориків та археологів, так і молодих дослідників, що здійснюють перші кроки на ниві науки.

Кафедра історії України проводить всеукраїнські наукові конференції, окремі з яких стали регулярними і концентрують навколо себе дослідників з провідних університетів і наукових установ України і зарубіжжя. Реальним підсумком їх роботи є видання збірників матеріалів і статей. Зокрема колектив кафедри, що становить основу оргкомітетів конференцій, провів Міжнародну наукову конференцію «Великий терор 1937-1938 рр.: жертви та виконавці (27-28 вересня 2018 р.), Всеукраїнську наукову конференцію (з міжнародною участю) «Четверті Череванівські наукові читання» (до 100-річчя з часу створення історико-філологічного факультету в Полтаві) (25-26 жовтня 2018 р.), УІ Всеукраїнську наукову конференцію «Держава і Церква в новітній історії України (17-18 жовтня 2019 р.)».

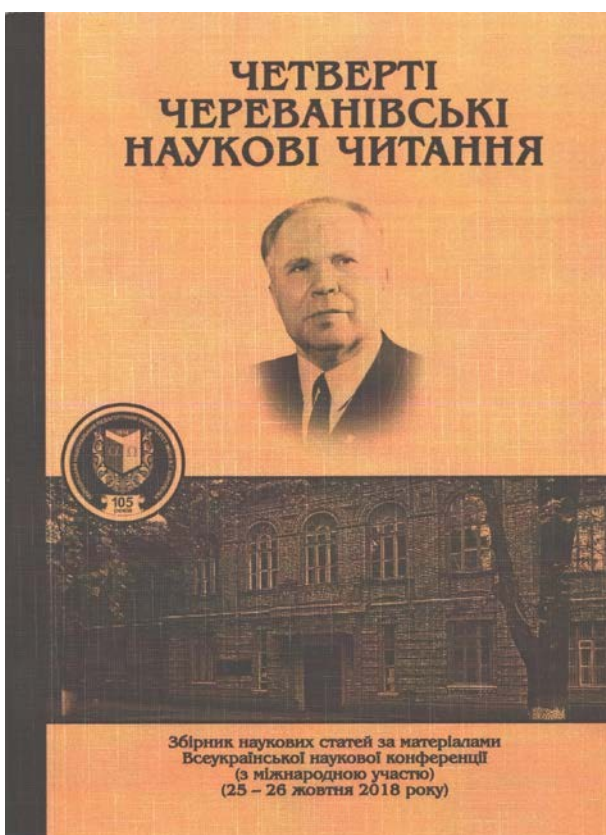
Окремим збірником вийшла книга «Великий терор 1937-1938 років: жертви та виконавці: збірник наукових статей. – Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – 210 с.».

До неї увійшло більше двадцяти статей, які тематично об'єднані трагічною датою в історії України – 80-ю річницею здійснення сталінським режимом Великого терору. До аналізу масових політичних репресій більшовицької влади, під яких припадає на 1937-1938 рр., звернулися провідні дослідники різноманітних аспектів цієї проблеми, провідні наукові співробітники відділу історії державного терору Інституту історії України НАН України Р. Ю. Подкур, С. А. Кокін, К. С. Кузіна. Наприклад Р. Ю. Подкур розкрив динаміку й основні тенденції історіографії Великого терору, С. А. Кокін – перебіг так званої «польської операції» НКВС у контексті Великого терору. Аграрний аспект масових політичних репресій відобразили у своїх опублікованих дослідженнях доктори історичних наук Н. Р. Романець (Кривий Ріг), Г. Т. Капустян (Кременчук), М. А. Якименко (Полтава), О. А. Мельничук (Вінниця). Про діяльність радянських спецслужб, які власне й стали виконавцями, а частково й жертвами сталінської політики терору, йдеться у статтях докторів історичних наук Д. В. Веденєєва (Київ) та Л. Л. Бабенко (Полтава). Репресованим діячам науки і культури, духовенства присвячені статті С. М. Шевчука (Полтава), В. В. Стрільця (Київ), І. М. Петренко (Полтава), В. О. Оліцького (Суми), Д. С. Сезіна (Кременчук). Важливі теоретичні і практичні питання формування історичної пам'яті в українському суспільстві на основі колективної травми, її впливу на сформованість української нації порушені у статті докт. істор. наук А. М. Киридон (Київ). Отже, як

проблематика, так і оригінальність та глибина авторських інтерпретацій проблем Великого терору в Україні, викладені у збірнику, дозволяють розглядати його як вагомий внесок у вивчення новітньої історії радянської доби.

Другий збірник «Четверті Череванівські наукові читання: збірник наукових статей за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції (з міжнародною участю) до 100-річчя з часу створення історико-філологічного факультету в Полтаві, 25-26 жовтня 2018 року. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. – 258 с.» прив'язаний славній ювілейній даті в історії ПНПУ імені В. Г. Короленка. Тому серед інших вагоме місце у збірнику посіла рубрика «Освіта в історичній ретроспективі». Відзначимо ґрунтовну статтю канд. географ. наук Л. М. Булави й канд. пед. наук О. М. Мащенко «Викладачі історії й географії Полтавського учительського і педагогічного інститутів та історико-філологічного факультетів (1914-1921 роки)». Л. М. Булаві належить істотна заслуга у накопиченні документальних матеріалів та їх аналізу при написанні нарису з історії історичної освіти в ПНПУ, що вже опублікована. Ця рубрика цікава своєю ретроспективою від оповіді відомих постатей педагогів і науковців ХХ століття.

Тому статті І. О. Сердюка, І. М. Петренко, В. Ю. Стрельнікова, Д. І. Блохин, Л. Г. Рєви та ін. вже набули популярності.

Найчисельнішою є рубрика «Суспільно-політичні та соціально-економічні проблеми історії України». Зокрема викликає інтерес стаття Н. А. Котельницького «Формування земської ліберальної Фронди північної України (60-80 рр. XIX ст.)» (Чернігів). Чи не вперше діяльність лівобережних земств розглядається як аристократична опозиція до імперської влади. Автор на конкретних прикладах показує поступовий і складний процес визрівання ліберальних політичних цінностей, усвідомлення регіональних та соціально-групових інтересів серед земських діячів Чернігівщини. Не менш значущою є стаття О. В. Чури «Комуністичні структури Львова на початку Перебудови». Авторка простежує вплив політичних змін в СРСР з 1985 р. на діяльність партійних керівних структур Львова, наводить численні статистичні та фактичні дані, які свідчили про агонію комуністичної влади.

Третя рубрика «Проблеми історії релігії, церкви і духовності» притягує незмінну увагу авторів, котрі здавна знають Полтавський педуніверситет як центр дослідження державно-церковних відносин. Серед авторів постійна учасниця наукових конференцій, що проводяться кафедрою історії України,

канд. істор. наук з Мозирського державного педагогічного університету О. Є. Барсук (Мозир, Беларусь). У цьому збірнику авторка опублікувала статтю «М. Грушевський о конфесійних відносинах в Речі Посполитой в XVI в.». Вона вже кілька років поспіль досліджує наукові проблеми, що висвітлюються в українській історіографії. Хронологічно статті цієї рубрики охоплюють події XVI–XX століть.

Збірник статей, про який іде мова, як і три попередніх, видані на пошану доктора історичних наук, професора Полтавського педінституту Антона Самійловича Череваня, який працював на історичному факультеті у 1960-1970-х рр. Учні його наукової школи, які стали відомими вченими, щоразу виступають зі спогадами про Вчителя, його систему навчання і селекції талановитих студентів.

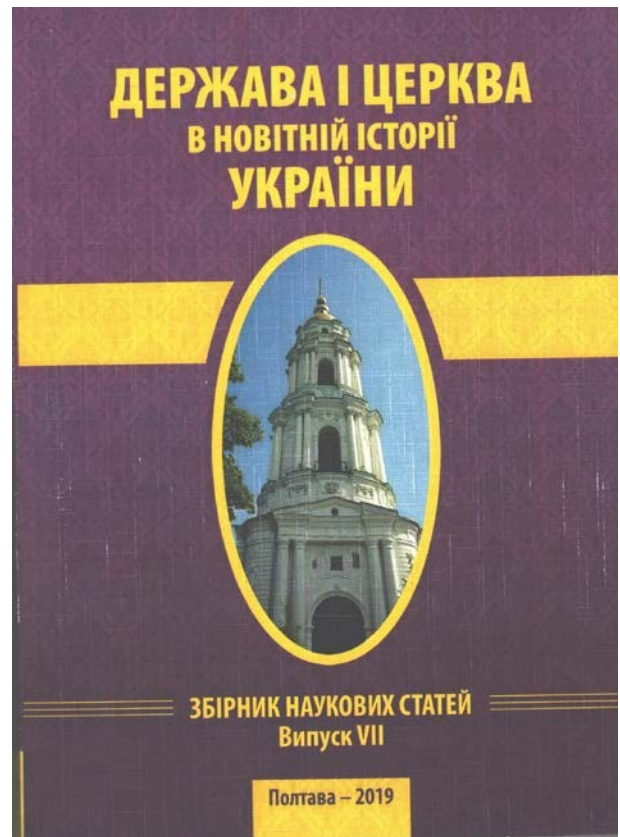
Окремим виданням вийшов Збірник наукових статей «Держава і Церква в новітній історії України: збірник наукових статей. Вип.7. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2019. 330 с.» за матеріалами, що були представлені на VII Всеукраїнській науковій конференції «Держава і Церква в новітній історії України», яка відбулася 17-18 жовтня 2019 року на факультеті історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

У збірнику вміщено більше сорока статей, які тематично об'єднані актуальними проблемами методології, історії, історіографії державно-церковних відносин і релігієзнавства у XX – на початку XXI століття. Матеріали досліджень розкривають філософські, культурологічні, педагогічні, правові аспекти релігійного життя в Україні. Автори розглядають історію Церкви у контексті системних суспільно-політичних трансформацій XX–XXI століть.

До аналізу зазначених проблем звернулися провідні дослідники: доктори філософських наук, старші наукові співробітники відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (м. Київ) В. В. Титаренко у статті «Українська релігійна ідентичність в умовах публічності релігії» і П. Ю. Павленко «Релігія та релігійність в умовах сучасного світу: стан, тенденції, перспективи». Не менш глибокими є дослідження науковців цієї ж академічної установи Г. М. Кулагіної-Стадніченко «Індивідуальна релігійність православного віруючого як об'єкт релігієзнавчих досліджень» та О. В. Недавньої «Релігійна та конфесійна ідентичність Української Греко-католицької Церкви у контексті націдержавних інтересів українців». Професор кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних сил імені Івана Кожедуба (м. Харків) Гула Р. В. висвітлив державно-церковні відносини в радянській державі в роки Другої світової війни у статті «Державно-церковні відносини в СРСР у 1941-1945 рр. Російська Православна церква та сталінська держава у роки війни». Механізм застосування антирелігійної політики в Радянському Союзі та його вплив на УРСР розкрив кандидат історичних наук Ю. В. Вільховий Ю. В. (Полтава). Ідеальну модель взаємодії держави і церкви в уявленні В. Липинського проаналізувала доктор історичних наук, професор кафедри українознавства ПНТУ імені Юрія Кондратюка І. Г. Передерій (Полтава).

Пріоритетам оперативної діяльності органів держбезпеки України у конфесійній сфері під час вигнання нацистських окупантів в роки Другої світової війни присвячена стаття Д. В. Веденєва (Київ).

До висвітлення історіографії державно-церковних відносин і релігієзнавства у XX – на початку XXI століття долучилися кандидат історичних наук, доцент, завідувач сектору науково-освітньої та методичної роботи Донецького обласного краєзнавчого музею (м. Донецьк) Довбня О. А. у статті «Регіональний аспект репресивної політики радянської держави щодо

Української греко-католицької церкви (1939-1989 рр.) у сучасному вітчизняному історіографічному дискурсі» та кандидат історичних наук, доцент Кременчуцького національного університету імені М. В. Остроградського Крот В. О.

Актуальній проблемі релігійного життя сучасної України – надання Томосу Православній церкві та визначенні її помісного статусу присвячена ґрунтовна стаття доктора історичних наук, професора, директора Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (Київ) А. М. Киридон на тему: «Патріарший і Синодальний Томос надання Автокефального церковного устрою православної церкви в Україні»: структурування простору відносин держави і церкви». Дослідниця показала динаміку суспільного руху до проголошення автокефалії церкви в Україні від кінця 1980-х рр. до 2018 р. та акцентувала увагу на конституюванні Православної Церкви України, акті «Патріаршого і Синодального Томосу надання автокефального церковного устрою Православної Церкви в Україні», який резонує у площині контекстів: державно-політичному, церковно-релігійному, соціально-культурному, морально-ціннісному, ментальнодуховному, громадянському, геополітичному, стратегічному, що має вагоме значення для українського суспільства.

Найчисельнішою у збірнику статей «Держава і Церква в новітній історії України: збірник наукових статей. Вип. 7» є проблематика історичних та краєзнавчих аспектів релігійного життя в Україні, яка прослідковується у розвідках істориків, релігієзнавців: Бабенко Л. Л., Петренко І. М., Сігарчука Р. А., Гури О. А., Діптан І. І., Вільховик О. В., Сергієнко В. В. (Полтава), Ігнатуша О. М. (Запоріжжя), Оліцький В. О. (Суми), Рубан В. В. (Вінниця), Татарченко О. Б. (Херсон), Тершак А. І. (Острогор), Меренков Г. А. (Київ). Заслужує на увагу стаття одного з найвідоміших фахівців з історії Православної церкви за радянської доби професора кафедри міжнародних відносин Чорноморського державного університету імені Петра Могили (Миколаїв) Тригуба О. П. «Розвій УАПЦ на теренах Північного Причорномор'я (1920-ті роки): мікрорегіональний аспект (на прикладі Миколаївщини)». До аналізу християнського конфесійного простору України долучився кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова М. О. Федорченко (Миколаїв), а регіональні особливості конфесійного життя греко-католицької церкви на території Львівської області у 1958-1964 рр. висвітлив Т. Г. Дідух (Тернопіль).

Філософські аспекти релігійного життя, ціннісних людських орієнтацій порушені у статтях кандидата філософських наук Ношина Я. І. (Буча, Київська обл.) та доктора філософських наук, професора Кравченка П. А. (Полтава). Культурологічні аспекти релігійного життя в Україні висвітлили кандидат історичних наук, доцент Шаповал Л. І. та аспірант кафедри історії України Федорченко А. О., (Полтава), правові аспекти – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Львівського національного університету імені Івана Франка Сіромський Р. Б. (Львів) та Олянич В. В.

Загалом презентовані широкій аудиторії наукові видання є вдалим прикладом концентрації достатньо широкого кола дослідників навколо наукових проблем, що упродовж багатьох років є предметом зацікавленості наукової спільноти та виявлення нових напрямів досліджень.